

Редакційна колегія:

Щербанюк Оксана Володимирівна, доктор юридичних наук, професор, завідувачка кафедрою процесуального права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (голова);

Вдовічен Віталій Анатолійович, доктор юридичних наук, доцент, декан юридичного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича;

Слінько Тетяна Миколаївна, кандидат юридичних наук, професор, завідувач кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого;

Вільчик Тетяна Борисівна, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедрою адвокатури Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого;

Москвич Лідія Миколаївна, доктор юридичних наук, професор, завідувачка кафедрою судоустрою та прокурорської діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого;

Хотинська-Нор Оксана Зіновіївна, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри нотаріального, виконавчого процесу та адвокатури, прокуратури, судоустрою Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Паскар Ауріка Лазорівна, кандидат юридичних наук, доцент кафедри процесуального права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича;

Каланча Інга Георгіївна, кандидат юридичних наук, прокурор Чернівецької обласної прокуратури, асистент кафедри процесуального права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича;

Бзова Лаура Георгіївна, асистент кафедри процесуального права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні: Матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (29 жовтня 2021р., Чернівці)/ редкол.: О.В. Щербанюк та ін. - Чернівці: 2021. - 445 с.

До збірника увійшли матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні» (Чернівці, 29 жовтня 2021 р.)

Редколегія не несе відповідальності за науковий зміст і виклад матеріалів, що були подані у рукописах.

ВПЛИВ УНІФІКАЦІЇ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ КОДЕКСІВ НА ОПЕРАТИВНІСТЬ ГОСПОДАРЬСЬКОГО СУДОЧИНСТВА

Бутирська І.А.

*кандидат юридичних наук, доцент,
асистент кафедри процесуального права*

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Однією з характерних рис господарського судочинства завжди була його оперативність: господарська справа раніше могла пройти всі інстанції за строк у шість-сім місяців. Необхідність швидкого та якісного вирішення спорів за участю суб'єктів господарювання диктується економічними причинами – адже якби там не було, практично кожна судова справа так чи інакше впливає на господарську діяльність сторін. І чим швидше буде розглянути справа і ухвалено остаточне рішення про спір між сторонами, тим краще для економіки.

15 грудня 2017 року господарський, цивільний та адміністративний процеси було уніфіковано завдяки набранню чинності новими редакціями відповідних процесуальних кодексів. Як вказують В. Щербина та В. Резнікова, процеси уніфікації правового регулювання стосовно господарського процесу зумовлені причинами як об'єктивного (розвиток суспільних відносин, – уніфікація правового регулювання є результатом ускладнення суспільного життя, ринкових відносин, умов господарювання, а тому слугує

проявом удосконалення самої форми правового регулювання і законодавчої техніки, яка, зі свого боку, характеризується відмовою від казуїстичності і виробленням загальних понять), так і суб'єктивного характеру (при низькій якості правотворчої діяльності та за наявності помилок законодавця уніфікація стає важливим засобом для усунення прогалин та дублювань у правовому регулюванні)¹. Поряд з цим, Л. Ніколенко щодо нової редакції Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України), ще у 2017 році наголошувала, що процес уніфікації та надмірної деталізації господарського судочинства може негативно вплинути на такий важливий принцип, як оперативність. Перевагою господарського судочинства були скорочені строки розгляду справ. Деталізація та застосування невластивих інститутів у господарському судочинстві може призвести до затягування судового процесу, що навряд чи позитивно позначиться на динаміці розвитку господарських відносин². І більш ніж трирічна практика застосування нової редакції ГПК України показала: дійсно, намагаючись уніфікувати всі процеси, було втрачено оперативність господарського судочинства.

Так, ГПК України 2017 року, так само, як і Цивільний процесуальний кодекс України та Кодекс адміністративного судочинства України, передбачає поділ позовного провадження на загальне та спрощене. Спрощене позовне провадження за ГПК України має ряд особливостей у порівнянні з загальним позовним провадженням: свідки не викликаються, справа розглядається протягом п'ятнадцяти днів з дня відкриття провадження у справі, відсутня стадія підготовчого провадження, судові дебати не проводяться. У порівнянні із загальним позовним провадженням, спрощене є набагато ближчим до тих правових традицій, що існували у господарському судочинстві до 2017 року. І, як показує практика, спрощене позовне провадження є досить ефективним, а часу, відведеного для вирішення господарської справи у такому порядку, – цілком достатньо для ухвалення законного, справедливого і обґрунтованого рішення.

Стосовно свідків, то ідея запровадження даного інституту у господарський процес критично оцінювалася науковцями і практиками ще на етапі обговорення проекту ГПК України 2017 року. Так, у науковій літературі відзначалося: «... які б покази не давали свідки, якщо відсутні відповідні первинні документи, то відсутні і підстави стверджувати про наявність між сторонами господарських відносин. Крім того, участь свідків у справі призведе до затягування розгляду справи, що, знову ж таки, аж ніяк не сприятиме стабільності ділового обороту і розвитку економіки»³. На думку Т. Васильченко, такий засіб доказування у господарському процесі, як показання свідків, має право на існування, але ймовірніше як виняток, аніж загальне правило, та з введенням дієвих механізмів для недопущення затягування розгляду справи⁴. Дійсно, на сьогоднішній день можна констатувати, що участь у господарському судочинстві свідків – це скоріше виняток, аніж правило. І за наявності у справі, крім показів свідків, письмових доказів, які суперечать показам свідків, суд скоріше повірить документам. І не зовсім зрозуміло, чому у спрощеному позовному провадженні свідки не викликаються, а у загальному позовному – викликаються? Адже не завжди невелика ціна позову свідчить про простоту справи, і, навпаки, висока ціна позову (і, як наслідок, розгляд справи за правилами загального

¹ Щербина В., Резнікова В. Сучасні тенденції розвитку господарського процесу України. *Право України*. 2017. № 9. С. 9–27.

² Ніколенко Л. Уніфікація норма у проекті Господарського процесуального кодексу України. *Право України*. 2017. № 9. С. 63–69.

³ Бутирський А. Проект Господарського процесуального кодексу України: крок уперед чи два назад. *Право України*. 2017. № 9. С. 56–62.

⁴ Васильченко Т. Новели інституту доказування у господарському судочинстві. *Право України*. . 2017. № 9. С. 146–153.

позовного провадження) не завжди означає складність самої справи і необхідність використання всього арсеналу засобів доказування, що нам пропонує ГПК України.

Наступний цікавий момент – це судові дебати. Попередня редакція ГПК України взагалі не передбачала як таких судових дебатов, але це аж ніяк не впливало на якість господарського судочинства і на реалізацію права кожної сторони бути почутою. ГПК України 2017 року ж передбачає необхідність проведення судових дебатов у загальному позовному провадженні. Тут також виникає запитання: чому тільки у загальному? Чому у спрощеному позовному провадженні можна і надалі обходитися без них? Можливо, не настільки важливий цей інститут, якщо у спрощеному позовному провадженні можна обійтися без нього. Вважаємо, що практика застосування попередньої редакції ГПК України наочно продемонструвала, що у господарському процесі можна обійтися і без судових дебатов. Всі пояснення і доводи сторін суд заслуховує на початку судового розгляду, а також під час дослідження письмових доказів. На відміну від процесу кримінального, де до судових дебатов прив'язано цілий ряд інших процесуальних дій, у процесі господарському до даного етапу прив'язано лише питання відшкодування судових витрат (ч. 8 ст. 129 ГПК України).

І ще один момент – це вихід суду до нарадчої кімнати. Ст. 219 та ч. 1 ст. 220 ГПК України передбачають: після судових дебатов суд виходить до нарадчої кімнати (спеціально обладнаного для ухвалення судових рішень приміщення) для ухвалення рішення, оголосивши орієнтовний час його оголошення. Під час ухвалення судового рішення ніхто не має права перебувати в нарадчій кімнаті, крім складу суду, який розглядає справу.

Нарадча кімната є дієвим і необхідним інструментом при колегіальному розгляді справ – тоді дійсно забезпечується таємниця нарадчої кімнати, колегія суддів весь час перебуває в одному приміщенні і радиться щодо ухвалення судового рішення. Але питання щодо доцільності інституту нарадчої кімнати виникає під час розгляду справи суддею одноособово. Так, по-перше, незрозуміло, з ким суддя «радиться» у нарадчій кімнаті? Якщо сам із собою, то це він може зробити і без виходу до спеціальної кімнати. По-друге, у більшості господарських судів нарадчою кімнатою судді служать або його особистий кабінет (а для того, щоб туди потрапити із зали судових засідань, судді треба пройти по коридору, через свою приймально, тощо, і тут забезпечити відсутність спілкування будь з ким доволі складно); або ж суддя просить учасників процесу вийти в коридор і нарадчою кімнатою йому слугує зала судових засідань (а там, як правило, елементарно відсутній принтер, щоб надрукувати за його допомогою хоча би резолютивну частину судового рішення). Тому вважаємо, що у випадку одноособового розгляду господарської справи вихід суду до нарадчої кімнати – це в більшості випадків ніщо інше, як елемент церемоніальності та обрядовості, який лише затягує розгляд і вирішення справи.

Важко не погодитися із О. Бринцевим, який вказує: «Очевидно, що втрата господарською юрисдикцією головної своєї переваги – оперативності розгляду судових справ має низку далекосяжних негативних наслідків як для судової системи, так і для держави загалом. Позбавлення господарського процесу засад оперативності нівелює його цінність як спеціального потужного правового інструменту, призначеного для швидкого та ефективного вирішення конфліктів, що виникають в економіці України»¹. Тому подальші зміни у ГПК України повинні вноситися з метою виключення елементів церемоніальності та обрядовості, та повернення господарському судочинству тих

¹ Бринцев О. До питання про принципи оперативності господарського судочинства в контексті універсалізації судового процесу в Україні. *Право України*. 2018. № 7. С. 34–46.

ефективних механізмів, за допомогою яких господарські суди тривалий час в Україні займали лідируючі позиції по якості та оперативності розгляду справ.